

Martonyi János

A Schuman-deklaráció 70 éve és most

The Schuman Declaration Seventy Years Ago and Today

A Schuman-deklaráció 70 évvel ezelőtt indította el az európai integráció folyamatát, amelyet az európai történelem legsikeresebb folyamatának tekinthetünk. Ugyanakkor az integráció történetét nemcsak egyedülálló eredmények, hanem kihívások, dilemmák és válságok jellemezték, amelyek mindig reformokat tettek szükségessé. (Nem véletlen, hogy az integráció történetében a két leggyakrabban használt szó a válság és a reform.) Az alapvető kihívások ma is jelen vannak. Ilyen a „szuverenisták” és a „föderalisták” közötti – erősen leegyszerűsített – ellentét, az integráció gazdasági, politikai és kulturális dimenziója közötti egyensúly hiánya és a földrajzi régiók (Észak–Dél, Kelet–Nyugat) közötti mélyülő megosztottság. Az első dilemmára mind a nemzet, mind pedig a föderalizmus fogalmának az újraértelmezése, a „nemzetek államok feletti Európája” adhatna megoldást, amint ezt a szerző 25 évvel ezelőtt javasolta. Ezen túlmenően egyensúlyt kellene teremteni az integráció gazdasági, politikai és kulturális dimenziói között, mindenekelőtt a kulturális dimenzió erősítése révén, ami elsősorban a közösségi identitások, a nemzeti és az európai identitás elismerését és a schumani espace de civilisation keresztény gyökereire épülő európai identitás közös elemeinek a megerősítését igényli.

Kulcsszavak: válság, reform, nemzet, föderalizmus, megosztottság, kulturális dimenzió, identitás, kereszténység, espace de civilisation

Seventy years ago, the Schuman Declaration launched the process of European integration, that can be described as the most successful process in European history. However, the history of European integration has been characterised not only by unique achievements, but also by challenges, dilemmas and recurring crises demanding reforms. This is the reason why the most frequently used words regarding this history are crisis and reform. The basic challenges are still there, such as the – very much simplified – conflict between ‘sovereignists’ and ‘federalists’, the disequilibrium among the economic, political and cultural dimensions of the

integration and the deepening divides between geographic regions (North–South, East–West). For the first dilemma, the essay suggests a solution based upon the re-interpretation of the concepts of both nation and federalism, returning to the author’s idea published 25 years ago about the ‘Europe of nations above states’. It also advocates the re-establishment of the balance among the economic, political and cultural dimensions, in particular by reinforcing the cultural one. This would primarily require the acceptance of collective identities, national and European, as well as the strengthening of the common elements of European identity based upon the Christian roots of Schuman’s ‘espace de civilisation’.

Keywords: crisis, reform, nation, federalism, divide, cultural dimension, identity, Christianity, espace de civilisation

1.

A három idézett írás¹ a Schuman-deklaráció óta eltelt hét évtizedből érthető módon csak szűk 25 esztendő fog át. Mégis az alapvető kérdések és dilemmák lényegében ugyanazok vagy hasonlóak voltak, és valójában ma is ez a helyzet. A világ persze folyamatosan és gyorsan változik, és igaz ez az európai integrációra is. A változások időnként különösen felgyorsulnak, és rendkívüli helyzetekben, mint a jelenlegi járvány idején, sokszor ismétljük a bölcs, bár nem túl eredeti megállapítást, hogy a világ már soha nem lesz olyan, mint korábban volt. Igaz, hiszen a világ sohasem olyan, mint egyetlen nappal azelőtt volt, és az is igaz, hogy rendkívüli események, sokkok a változásokat nemcsak felgyorsítják, hanem a folyamatoknak új irányt adnak, egyes korábban indult és gyorsuló folyamatokat pedig lassíthatnak, vagy éppen megállíthatnak. A Covid-19-járvány például elsősorban a gazdaság területén lassítani fogja a globalizációt. Ugyanakkor, ez a lassulás már évekkel ezelőtt, elsősorban a nemzetközi árukereskedelem és beruházások területén döntően a technológiai fejlődés és biztonságpolitikai megfontolások okán már megindult, és a járvány ezt a lassulási folyamatot gyorsítja fel és egyben elősegíti a már szintén korábban megindult fragmentációt, regionalizációt és lokalizációt. A digitalizációnak a járvány által kiváltott minőségi fejlődése viszont a globális kapcsolatok más dimenzióinak ad új lendületet. Geopolitikai és biztonságpolitikai szempontból pedig az elsősorban az Egyesült Államok és Kína között már évekkel ezelőtt megindult stratégiai rivalizálás, és az ebből következő konfrontáció éleződésének és a kölcsönös bizalmatlanság növekedésének folyamata pedig nem lassul, hanem gyorsul. A járvány és az az által kiváltott válság nemcsak az egyéni, hanem a kollektív neurózist is felerősítheti, ez pedig a világot kevésbé biztonságossá és veszélyesebbé teszi.

A világ tehát változó sebességű és változó irányú folyamatok nyomán folyamatosan átalakul, és mi ezeket a változásokat észleljük a legerősebben, a változás jelenségének

¹ Martonyi János: *A magyar nemzet sorsa és az európai fejlődés*. A Magyarok IV. Világkongresszusának Nemzetstratégiai tanácskozásán elhangzott előadás szerkesztett változata, Budapest, Magyarok Világszövetsége, 1996.; Martonyi János: *Hogyan tovább, Európa? Heti Válasz*, 5. (2005), 22. 55–57.; Martonyi János: *Változatok az európai integráció jövőjére*. Az SZTE ÁJTK NRTI által rendezett konferencián tartott előadás szerkesztett változata, Szeged, 2017. 09. 23.

szentelünk elsősorban figyelmet. Az emberi természetből fakadó további jelenség, hogy a változásokat döntően negatívnak látjuk és érezzük annak ellenére, hogy a világ a legfontosabb mutatók tekintetében az utolsó kétezer és az utolsó 70 év szempontjából valójában nem rosszabb, hanem jobb lett.² Ebből is következik, hogy a folyamatosság és az állandóság elemei általában kisebb figyelmet kapnak, a változások keltenek nagyobb figyelmet, késztetnek gondolkodásra, következtetéseket levonásra és még nagyobb léptékű változtatásokra vonatkozó javaslatok megtételére, netán – és ebből lehet a baj – átfogó elméletek és ideológiák kidolgozására. A konzervatív világszemléletnek pedig éppen az a lényege, hogy megragadja az állandóság elemeit is, megkeresi, megtalálja és meg kívánja őrizni a maradandó értékeket, adott esetben akkor is és annak ellenére, hogy a változások iránya ezekkel éppen ellentétes. A progresszív szemlélet ezeket a változásokat is gyorsítani kívánja, hiszen ez a „történelmi szükségszerűség”, a konzervatív pedig megkísérli ezeket legalább lassítani. A változás tehát nem önmagában valóan kedvező, még akkor sem, ha elkerülhetetlen. Az értékeket pedig csak akkor tudjuk megőrizni, ha felismerjük és elfogadjuk az állandóság elemeit.

2.

Az állandóság elemeit pedig nemcsak a világ, hanem Európa és ezen belül az európai integráció története is hordozza, nemcsak az alapvető értékek és a történelemben egyedülálló, lenyűgöző eredmények, hanem a dilemmák, kihívások és vissza-visszatérő, gyakran halmozódó válságok tekintetében is. A kihívások és válságok új megközelítéseket, változásokat, „reformokat” igényelnek (nem véletlen, hogy az integráció történetében a két leggyakrabban használt szó a „válság” és a „reform”), de az értékek állandók, éppen úgy, mint a dilemmák, még akkor is, ha más és más konkrét formában térnek vissza és váltanak ki „válságot”. 15 évvel ezelőtt az alkotmányozó szerződés leszavazása kapcsán utaltam arra,³ hogy az európai integráció folyamata döntő lendületet kapott például azt a válságot követően, amelyet a francia Nemzetgyűlés 1954. augusztus 30-án azzal váltott ki, hogy *sine die* elnapolta az Európai Védelmi Közösséget létrehozó szerződés ratifikációját.

E dilemmák sorában a legtöbbet emlegetett, egyik legfontosabb az a kezdetektől fogva vitatott kérdés, hogy az európai egység megteremtése független, szuverén államok (nemzetek) együttműködésére és szövetségére vagy egy fokozatosan megteremtendő „nemzetek feletti” föderális szerkezetre épüljön. A vitát a szuverenisták és a föderalisták közötti ellentétre szokták leegyszerűsíteni, jóllehet a változatok ennél sokkal árnyaltabbak és az ellentétpár is sokkal bonyolultabb. Nem könnyíti meg a kérdést, hogy maguk a fogalmak sincsenek tisztázva és nem is lehetnek, amíg a vita egyben a politikai küzdőtér egyik központi kérdése marad. Mi magyarok rögtön beleütközünk a nemzet fogalmának értelmezésébe, mivel számunkra a kulturális nemzetfogalom⁴ a kiinduló-

² Hans Rosling: *Factfulness, Ten Reasons We're Wrong About The World – And Why Things Are Better Than You Think*. London, Sceptre, 2018.

³ Martonyi (2005) i. m. (1. lj.)

⁴ Sólyom László: A kulturális nemzet fogalmáról és elismertetéséről. In *Documenta, Közélet*. Budapest, HVG-ORAC, 2019. 340.

pont, és ezért a nemzetet és az államot nem tekintjük azonosnak. A szuverenitás pedig alapvetően nemzetközi jogi kategória, amely csak az államot illeti meg és a kulturális nemzettel nem tud mit kezdeni. Nyelvi szempontból a nemzet (*nation*) szó nem vet fel gondot, de számunkra a nemzet szó nem ugyanazt jelenti. Az európai integráció esetében ezért jutottam el 25 évvel ezelőtt⁵ a „nemzetek államok feletti Európája” gondolatához, amelynek lényege, hogy az európai integrációnak fenn kell tartania és meg kell erősítenie a nemzeti önazonosságot, mert enélkül nem lesz sokszínű – és egységes – Európa, de a mindenható, homogén nemzetállamnak gyengülnie kell és egy erősebb, föderális szerkezet irányában kell mozdulni, amelyben nem a nemzeti közösségek gyengítése, hanem az erősítése a cél. Kérdés persze – és ez a második fogalmi vita –, mit értünk pontosan föderáció, föderalizmus alatt. Földről vezérelt és irányított egységes szerkezetű, kvázi-államot, egyfajta birodalmat, amelynek lényege a tagállamok szuverenitásának feladása, illetve a „föderatív” szerkezetre, mintegy a központi hatalomra történő átruházása vagy szabad közösségek alulról épülő társulását, amely közösségek – mindenképp a nemzet mint történelmileg kialakult kulturális, nyelvi és lelki közösség – megőrzik és erőteljesebben megélik a közösségi önazonosságukat. Sokat segítene, ha visszatérnénk a föderalizmus és a közösségek szabadságának eredeti teológiai és filozófiai gyökereihez, a keresztény közösségekhez és a föderalizmus atyjának tekintett Althusiuszhoz.⁶ Az európai integráció föderalista álmának pedig ezekből a gyökerekből kellett volna és kellene kiindulnia. Sajnos nem ez történt, és ma az európai közvélemény jelentős része azért tekint bizalmatlansággal magára a fogalomra is, mert azonosítja azzal a birodalmi gyakorlattal, földről lefelé gyakorolt szuperállami „föderalizmussal”, amire sajnos az integráció valósága – ideológiai elemekkel is párosulva – bőségesen adott és ad példát.

A történelmileg kialakult elsődleges nyelvi, kulturális, lelki közösségi önazonosság, azaz a nemzeti identitás elismerése és az ebből fakadó politikai és intézményi következtetések levonása a sikeres európai integrációnak a kezdettől fogva alapfeltétele. Különösen így van ez jelenleg a globális gazdasági és geopolitikai világrend gyorsuló átalakulásának, az európai és általában a nyugati civilizáció demográfiai, politikai és gazdasági térvesztésének, az európai integrációs folyamat vissza-visszatérő és halmozódó válságainak körülményei között. Ezek a folyamatok pedig az elkövetkező időkben, amelyeknek kihívásait és válságait minden bölcs előrejelzés mellett sem láthatjuk előre, inkább erősödni, mint gyengülni fognak.

A másik alapvető feltétel pedig a föderalizmus helyes, szintén a történelmi, eszmetörténeti előzményekre épülő értelmezése, az alulról építkező, szabad közösségek létének, összetartozásának, ennek alapján a kulturális, gazdasági és politikai jogaik, egyetlen szóval kifejezve autonómiájuk elismerése és tényleges megvalósulása. Szabad, identitásukat vállaló és érvényesíteni képes közösségek tudnak egymással szövetségeket kötni, különböző politikai és intézményi formákban társulni vagy szélesebb közösségekben egyesülni, alapvető, elsődleges nemzeti identitásuk mellett egy szélesebb közösségi önazonosságot, a szintén történelmi gyökerű európai identitást,

⁵ Martonyi (1996) i. m. (1. lj.)

⁶ Thomas Hueglin: Federalism at the Crossroads: Old Meanings, New Significance. *Canadian Journal of Political Science*, 36. (2003), 2. 275–294.

a Robert Schuman által megálmodott „civilizációs teret”, „spirituális és kulturális közösséget”⁷ kialakítani és erre szilárd gazdasági és politikai integrációt építeni.

A két feltételt kell tehát összekapcsolni, és az európai integrációt a kulturális nemzeti közösségek szabad föderációjára kell építeni. Mindez korántsem jelenti az államjogi és nemzetközi jogi értelemben vett szuverenitás és a területileg szervezett (tehát határokkal rendelkező), nemzetközi jogi jogalanyisággal rendelkező szuverén állam eltűnését. Az alapvető állami funkciók a szuverenitásból fakadnak és meghatározott területhez kapcsolódnak. Külső támadás vagy egyéb külső veszély esetén elsősorban az állam kell hogy védelmet adjon, de hasonló a helyzet például egy járvány okozta veszedelem idején is. Ehhez határok kellene, mert bár a fertőzések nem ismernek határokat, a középkori járványok idején is az esetlegesen veszélyt hordozó jövevényekkel szemben a várost falak védték, és baj esetén a városkaput kellett bezárni ennek minden hátrányos következményével együtt. A szuverén állam bizonyos egzisztenciális funkcióiról soha nem tud lemondani, mert ezzel lényegét és létét veszítené el. (Amire sajnos történelmünk során akadt jó néhány példa. Éppen ezért lényeges, hogy a nemzeti önazonosságunkat, az államunknál is fontosabb nemzetünket soha nem veszítettük el és „történjék bármi” soha nem is fogjuk elveszíteni.) Itt érdemes ismét leszögezni, hogy az európai integrációban a szuverén tagállamok sem egészben, sem részben nem mondanak le a szuverenitásukról, hanem az abból fakadó jogaik egy részének a gyakorlását a közös uniós intézményekre bízzák, tehát e hatásköröket közösen gyakorolják.

A nyelvi, kulturális, lelki közösségeinek önazonosságát és autonómiáját elismerő szuverén állam éppen úgy erősebb és biztosabb kereteket jelent, mint a nemzeti közösségekre épülő, egyben a tagállamai szuverenitását és alkotmányos identitását tiszteletben tartó európai integrációs intézményrendszer.

A kulturális nemzetfogalom és a valódi, alulról építkező föderalizmus összekapcsolása és együttes érvényesítése adná tehát a „közösségek közösségét”, másnéven a 25 éve álmodott „nemzetek államok feletti Európáját”. Ez vezethetne a „nemzetek Európája” és a „nemzetek feletti Európa” közötti ellentmondás feloldására, végső soron a szuverenisták és a föderalisták közötti megegyezésre. (Amire jelenleg nem látszik sok esély.)

Való igaz, hogy a kulturálisnemzet-fogalom és az alulról építkező föderális szerkezet összekapcsolására épülő „nemzetek államok feletti Európájának”, a „közösségek közösségének” a megvalósítására jelenleg csekély az esély. Az elképzelést ugyanis valójában sem a szuverenisták, sem pedig a föderalisták nem támogatják. A szuverenisták nyilvánvalóan féltik az elméleti és jogi szempontból korlátlan (ténylegesen persze korlátozott) szuverenitással rendelkező államot. Különösen azok számára tűnik veszélyesnek a gondolat, akik az állami szuverenitást a homogén nemzetállammal azonosítják, hiszen az ő számukra minden, az állammal nem azonosítható nyelvi, kulturális, nemzeti közösség léte, netán ezek kulturális, gazdasági és politikai jogainak valamilyen formát öltő autonómiájának az elismerése az egységes nemzetállamuk megbontására irányuló kísérletnek minősül. Nem ismerik fel, hogy az állam alatti közösségi identitások és az erre épülő közösségi jogok befogadása és ezzel összefüggésben

⁷ Georges-Henri Soutou: *La déclaration Schuman*. 2020. Elérhető: <https://academiesciencesmoralesetpolitiques.fr/2020/05/05/georges-henri-soutou-la-declaration-schuman/> (A letöltés dátuma: 2020. 10. 08.)

a kulturális vagy területi autonómia valamely formájának az elismerése nem gyengítené, hanem erősítené államuk egységét és egyben szuverenitását. Sajnálatos, hogy egyes fontos országokban az autonómiaigények helyébe az elszakadási, független állam alakítására irányuló törekvések léptek, amelyek viszont valóban veszélyeztetik az adott állam egységét, sőt létét és ezzel az autonómia ellenzőinek adnak érveket. Ugyanakkor látni kell, hogy a különböző országokban a történelmi, földrajzi, demográfiai, etnikai, kulturális körülmények eltérőek, és az autonómia az esetek túlnyomó többségében megfelelő megoldást jelent a különböző nemzeti közösségek egyetlen szuverén államban történő együttélésére.

De nem értenek egyet a kulturálisnemzet-fogalom és az alulról építkező föderalizmus összekapcsolására épülő integrációval a fölülről építkező, „szuperállami” föderalizmus képviselői sem. Az ő céljuk az államok feletti hatáskörök bővítésére irányul, történjék ez a szerződések keretein belül, az uniós intézmények – különösen, de nem kizárólag, a Bizottság és a Parlament – által előszeretettel alkalmazott lopakodó hatáskörbővítés vagy az alapszerződések módosítása által. Itt tehát döntően a tagállamok és az uniós intézmények közötti hatáskörök megosztásáról, a döntési szintek meghatározásáról van szó, ami kétségtől az intézményi rendszer legfontosabb kérdése. Éppen ezért csak nagyon óvatosan szabad megközelíteni. Rugalmasságra és szelektivitásra van szükség, általános tételek és politikai dogmák (*ever closer Union*) helyett a különböző területek eltérő kezelésére, egyes – elsősorban a szuverenitás külső megjelenésével összefüggő – területeken (külső és belső biztonság, külpolitika, védelem) a közös fellépés erősítésére van szükség, míg más területeken észszerű egyensúlyt kell teremteni a különböző uniós, állami és állam alatti döntési szintek között.

A helyzet azonban mégsem reménytelen. A regionalizmus erősítése terén történeti előrelépések és a szubszidiaritás kezdetben formálisként kezelt és kevésbé komolyan vett fogalma is kezd több tartalommal megtöltődni. Itt sem kellene mást tenni, mint a spirituális és kulturális közösségről szóló schumani gondolatra visszatérni, amelynek alapja a kereszténység és a demokrácia.⁸ Márpedig a szubszidiaritásnak ez a két legfontosabb, egymást kiegészítő eleme: nincs szubszidiaritás a keresztény közösségek egymásra épülő rendszere és e közösségek szabadsága és demokratikus működése nélkül. Nem ez lehetne hát a demokratikus, szabad közösségek föderalizmusa, ami a kereszténységre épülő civilizációs teret alapozná meg és fogná egybe? Mindez korántsem mond ellent a közösségi, uniós hatáskörök kiépítésének és e hatásköröknek az uniós intézményeken keresztül történő közös gyakorlásának. Feltéve, hogy mindez az alapszerződések által meghatározott rendben és elvek mentén, a jogállamiság megkülönböztetésmentes érvényesítésén alapul mind a nemzetközi jogi normák és az uniós jog, mind pedig az uniós jog és a tagállamok közötti kapcsolatban. Ebbe a szerkezetbe kell erőteljesebben bevonni az államokon belüli vagy éppen túli nyelvi, kulturális, spirituális közösségeket, amelyek az európai civilizációs tér lényegét és egyben Európa sokszínűségét adják.

⁸ Soutou i. m. (7. l.) 3.

A jó irányba tett lépésnek lehetne tekinteni a nemzeti régiók különböző formában történő és ennek jogi formában is megjelenő elismerését.⁹ A Bizottság kezdeti elutasító álláspontja e régiók elismerésével kapcsolatban – amit később a Bíróságnak kellett kiigazítania – önmagában is jelzi azt az idegenkedést, amit a „központ”, nem túlszerencsés elnevezéssel „Brüsszel”, a történelmi, nyelvi, spirituális kulturális, „civilizációs” tényezőkkel szemben táplál, ami nem csak a schumani örökség megtagadása, hanem ma egyik fő akadályát jelenti az európai integrációs folyamat sikeres továbbvitelének.

3.

És ezzel elérkeztünk az európai integráció második fő dilemmájához, ahhoz az egyensúlyhiányhoz, amely az integráció különböző dimenzióinak viszonyát jellemzi. A meghatározó és sikeres dimenzió nem kétséges, hogy a gazdasági integráció, a közös vám-tarifa és kereskedelempolitika, a közös, majd egységes piac, a sikeres versenypolitika, egy időben a szinte túlságosan sikeres mezőgazdasági politika és a közös pénz, amely persze kellő előkészítés, gazdaság- és költségvetéspolitikai megalapozás hiányában felvetett és ma is felvet komoly dilemmákat. Összességében azonban a gazdasági integráció Európa történetének egyik legnagyobb sikere.

A gazdasági integráció sikerei mögött a politikai egység megteremtésére irányuló törekvések messze elmaradnak, aminek legkézenfekvőbb jele a közös kül- és biztonságpolitika, valamint a közös védelem erősen mérsékelt teljesítménye. Annak ellenére ez a helyzet, hogy magának az egész vállalkozásnak és persze a schumani gondolatnak a lényege a politikai egység megteremtése volt, az ok, az eredet, a cél alapvetően politikai (*finalité politique*), és a gazdasági integráció ennek csak az eszköze volt. Igaz, nélkülözhetetlen eszköze, annál is inkább, hogy a politikai célok és a gazdasági eszközök a Szén- és Acélközösség létrehozásakor nem voltak elválaszthatók egymástól. Az akkor megteremtett, majd később kiterjesztett Monnet-módszer technikai, funkcionális, inkrementális természete pedig jól megfelelt a gazdasági integráció fokozatos kiépítése igényeinek, de a politikai dimenzió erősítését nem tudta biztosítani.¹⁰

A gazdasági és a politikai dimenzió közötti egyensúly hiányánál azonban még sokkal lényegesebb a harmadik, valójában a legfontosabb dimenzió, tehát a kulturális terület háttérbe szorulása, az *espace de civilisation*, a *communauté culturelle et spirituelle* schumani gondolatának térvesztése. Márpedig ez lett volna, ennek kellett volna lennie az egész vállalkozás motorjának, szívének-lelkének. Nem véletlenül beszéltünk annyit – de tettünk és teszünk érte kevesebbet – Európa lelkéről. Ez a lélek, (*l'âme de l'Europe*) pedig feltételezi mindenekelőtt és általában a közösségi identitás elismerését. Községi identitás nélkül egyéni identitás sem létezik, éppen úgy, mint közösségi, kollektív önazonosság sem létezhet a közösséghez tartozó személyek egyénileg vállalt

⁹ Európai Polgári Kezdeményezés, Kohéziós politika a régiók egyenlőségéért és a regionális kultúrák fenntarthatóságáért, Brüsszel, Európai Bizottság, 2019. 04. 30. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32019D0721> (A letöltés dátuma: 2020. 10. 08.)

¹⁰ Federico Ottavio Reho: *For a New Europeanism*. Future of Europe, Wilfried Martens Centre for European Studies, 2017. Elérhető: <https://martenscentre.eu/sites/default/files/publication-files/future-europe-new-europeanism.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 10. 08.)

és választott identitása nélkül. Az európai építkezés középpontjába – írtam három évvel ezelőtt¹¹ – ezt a kulturális-civilizációs dimenziót, az európai identitást kell helyezni. Az eredeti célokhoz úgy tudunk visszatérni, hogy ismét felfedezzük a gyökereinket, a lényünket, a természetünket, a magában való mivoltunkat. Az nem baj, ha ennek az identitásnak más és más tartalmi elemeit tartjuk fontosabbnak. Mi megértjük, ha valaki a görög templomokat előbb látja meg, mint a Notre Dame székesegyházat, és elfogadjuk az antik örökséget mint az európai identitás nélkülözhetetlen elemét, amely nélkül Európa nem volna az, ami. Tiszteljük és elfogadjuk a felvilágosodást és értékeit, a szabadságot, az egyenlőséget és a testvériséget, hiszen ezek nélkül sem volna Európa az, ami. De nem lenne Európa, a zsidó-keresztény örökség nélkül sem. Európa lényege a *civilisation chrétienne*, hogy ismét visszatérjünk Schumanhoz. Mindezek az értékek együtt adták és formázták az európai identitást, amely e kulturális, szellemi örökség egyik elemét sem nélkülözheti. Az Akropolisz és a Golgota mellett fontos szerepet játszott a Capitolium is, hiszen a római jog öröksége nélkül a jog nem lehetett volna egyrészt nélkülözhetetlen eszköze a közösségi intézményrendszer létrehozásának és működésének, az integráció fejlődésének (a jogi normák és döntések eszközként különösen fontos szerepet játszottak az integráció gazdasági dimenziójának a fejlődésében), másrészt központi eleme magának az európai kultúrának, az európai identitásnak.

4.

Az európai identitásnak tehát több – legalábbis három – nélkülözhetetlen tartalmi eleme van, és ezek együttesen jelentik azt a sokszínűséget, amely az európai civilizációs tér talán legnagyobb előnye más kultúrákkal szemben. Ennek az is része, hogy a hangsúlyt különböző történelmi és kulturális okokból, vagy éppen politikai és gazdasági érdekek befolyására nem ugyanarra az elemre, „dombra” helyezzük. Az viszont komoly gond lehet, hogy a mások által legfontosabbnak tartott értékeket nem tiszteljük, és nem látjuk be, hogy ezek nemcsak azok számára fontosak, akik ezekben hisznek, hanem az európai kultúra egészének és ezzel az európai identitásnak is megkerülhetetlen tartalmi elemei. A nagy baj abból származhat, ha éppen az európai integráció legfontosabb, esetleg éppen legváltáságosabb, sorsdöntő időszakában felejtkezünk el a schumani gondolatról, a *civilisation chrétienne* alapvetéséről.

Az európai identitás lényegével kapcsolatos megközelítések közötti különbségek akkor válnak az integrációval szemben komoly kihívássá, ha ezek az eltérések az integráció részesei, elsősorban a tagállamok között, nehezen feloldható ellentéteket váltanak ki, tartanak fenn és éleznek tovább. És ezzel jutottunk el az integráció harmadik nagy dilemmájához, a belső ellentétekhez és az ezekből eredő, más és más tartalmat hordozó, változó formát öltő választóvonalak mentén létrejött megosztottsághoz.

Jelenleg a legtöbb szó a „Nyugat és a Kelet” közötti megosztottságról esik, annak ellenére, hogy az elmúlt 70 évben jó néhány más választóvonal is megjelent és hasonló a helyzet jelenleg is. Nem kétséges, hogy az induláskor a legfontosabb tényező a több

¹¹ Martonyi (2017) i. m. (1. lj.)

egymást követő történelmi esemény és kiemelkedő államférfi által megteremtett francia–német kiengesztelődés volt, amely nélkül európai integrációról egyáltalán nem beszélhetnénk. A két meghatározó ország érdekei azonban egyes kérdésekben az integrációs folyamat egésze során ütközésbe kerülhettek egymással, emlékezzünk például a *chaise vide* hat hónapjára, a brit belépés viszontagságaira vagy éppen az euró bevezetésével és a keleti bővítéssel kapcsolatos, idővel feloldott, majd más formában ismét felújuló nézeteltérésekre. Az sem kétséges, hogy e két ország közötti viszony, egyetértés és együttműködés vagy ezek hiánya, ma is meghatározó szerepet játszik az Európai Unió életében, az integráció folyamatának alakulásában. A történelmi visszaemlékezések igazsága azonban nem rejtheti el, hogy jelenleg a két ország együttműködésén túl, az integráció sorsát nagyon sok más, a tagállamok közötti kapcsolatok rendszerével összefüggő gazdasági és politikai tényező és érdek is befolyásolja.

Az Észak és a Dél közötti, itt nem részletezett választóvonal döntően gazdasági érdekek mentén alakult ki, és a jelenlegi vitákat is alapvetően ezek az eltérő gazdaságpolitikai nézetekkel is összefüggő gazdasági és pénzügyi érdekek befolyásolják. Az alapvető gazdaságfilozófiai megközelítések és az ezekre épülő modellek amúgy sohasem voltak egységesek, és a például az eurókötvénnyel kapcsolatos, ismét fellángoló vita nem független ezektől a történelmileg is meghatározott eltérő modellektől, nézetektől és érdekektől. Ugyanakkor e viták mikénti kimenetele ma döntően meghatározza az integráció jövőjét, és ez természetesen nemcsak az euróövezetre, hanem az Európai Unió egészére vonatkozik.

A Kelet és a Nyugat közötti ellentétek más természetűek. Itt is vannak viták a gazdasági kérdésekről, konkrétan a pénzről, de az igazi vita bonyolultabb és mélyebb, sokkal inkább szól kulturális örökségről, identitásról, az ismeretek hiányáról, érzékenységről, kölcsönös bizalmatlanságról és meg nem értésről, politikai és erkölcsi felsőbbrendűségről, kisebbségi és felsőbbrendűségi komplexusokról és még sok minden másról, aminek a feldolgozása és feloldása nem lesz könnyű feladat.

Pedig 70 évvel ezelőtt, összehasonlíthatatlanul hátrányosabb helyzetben, nem indult rosszul a dolog. Térjünk vissza ismét Schuman szavaihoz, aki világosan leszögezte, hogy egy totalitárius rendszer által a szabadságuktól megfosztott közép- és kelet-európai népek csatlakozni fognak a közös Európához, amint ezt megtehetik.¹² És hogy a nemzetek Európájának legkiemelkedőbb történelmi személyiségét is megidézzük, De Gaulle elnök 1967 szeptemberében Krakkóban a Jagelló Egyetemen (a Sorbonne-on a marxista-leninista francia diákok nem engedték beszélni) üzent meg árnyaltan, de határozottan, hogy a külföldi megszállásnak és a totalitárius rendszernek egyszer vége lesz.¹³

Valóban, eljött az *annus mirabilis*, átalakult Közép- és Kelet-Európa, ezzel Európa és a világ. Megtörtént a német újraegyesítés. *Bon mot*-nak tűnik, de kemény valóság, hogy a magyar közvélemény és politika egységesebben állt ki a német újraegyesítés mellett, mint a német... (Nem is beszélve természetesen Franciaországról és az Egyesült Királyságról.) A magyarok és a többi közép-európaiak nemcsak azt érezték, hogy

¹² „Quant aux pays d'Europe centrale et orientale aujourd'hui privés de liberté par un régime totalitaire, ils rejoindront l'Europe communautaire, n'en doutons pas, dès qu'ils le pourront.” Soutou i. m. (7. l.) 3.

¹³ Alain Peyrefitte: *C'était de Gaulle*. Collection Quarto Gallimard, 2002. 60–61.

Németország megosztottsága politikailag és morálisan tarthatatlan, hanem azt is pontosan tudták, hogy a német újraegyesítés nélkül nem képzelhető el Európa újraegyesítése sem.

Így került sor a német egység megteremtésére, majd – másfél évtized elteltével – Európa egyesítésére. Hogy ez az egyesítés mennyire megy át a valóságba, hogyan hatja át annak minden gazdasági, politikai és kulturális dimenzióját, beköltözik-e a nyugat- és kelet-európai lelkekbe, az rajtunk mindannyiunkon, nyugat- és kelet-európaiakon múlik.

Innen a keleti végekről, szubjektíven és a hagyományos közép-európai érzékenységgel, úgy tűnik, hogy a másik oldalról talán kevesebb – mondjuk angolul, ez talán tapintatosabb – *virtue signaling*-re, kevesebb *finger pointing*-ra, kevesebb *blame game*-re, és igen, kevesebb *patronizing*-ra lenne szükség. A részletek kibontása külön tanulmányt igényelne, amivel talán érdemes megvárni a jelenlegi rendkívüli helyzet és az általa kiváltott nyugtalanság elmúltát.

5.

A három dilemma, a szuverenisták és a föderalisták közötti ellentét, az integráció gazdasági, politikai és kulturális dimenziói közötti egyensúlyhiány és a tagállamok közötti ellentétek és megosztottság – sok más kihívással együtt – nemcsak az elmúlt hét évtized történetét kísérte végig, hanem minden valószínűség szerint a jövőben is velünk marad. A nagy kérdés az, hogy a jelenlegi rendkívüli helyzet, a járvány által kiváltott lélektani, gazdasági és társadalmi sokk hogyan fog hatni általában a világ változásának folyamataira, mennyiben gyorsítja vagy lassítja azokat, mennyiben változtatja meg e változások irányát. És ezen belül hogyan hat az európai integráció jelenére és jövőjére. Igazuk lesz-e a borúlátó jósoknak, akik egy sor, az integráció szempontjából kedvezőtlen fejleményre hívják fel jórészt jogosan a figyelmet, vagy ismét bebizonyosodik, hogy az európai egység megteremtése mélyebb és erősebb folyamat, amint ez a felszínen látszik és a válságok eddig sem állították meg, hanem éppen ellenkezőleg, erősítették és előrelendítették a vállalkozást. A válasz pedig döntően attól függ, rátalálunk-e a lényegre, felfedezzük-e ismét a közösségi és az európai identitás legfontosabb tartalmi elemeit, belátjuk-e, hogy a civilizációs és kulturális alapok mindennél fontosabbak, mivel egyebek mellett a globális verseny legfontosabb tényezőit, a demográfiát és a technológiai fejlődést is meghatározzák. A legfontosabb kérdés pedig az, hogy nyerünk-e a válságból olyan új energiát, lendületet és elhatározást, amely alkalmas az integrációs folyamat valóságos és érdemi megújítására.

Vannak változó és vannak változatlan dolgok. Novalis nem 70, hanem 221 évvel ezelőtt írta: „[S]zép, tündöklő idők voltak, midőn Európa egy keresztény ország volt, midőn egy kereszténység honolt eme emberi kéz formálta világországban”.¹⁴

¹⁴ Friedrich Leopold von Hardenberg Novalis: *A kereszténység, avagy Európa*. Máriabesnyő, Attraktor, 2014. 63. l.

Felhasznált irodalom

- Európai Polgári Kezdeményezés, Kohéziós politika a régiók egyenlőségéért és a regionális kultúrák fenntarthatóságáért, Brüsszel, Európai Bizottság, 2019. 04. 30. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32019D0721> (A letöltés dátuma: 2020. 10. 08.)
- Hardenberg Novalis, Friedrich Leopold von: *A kereszténység, avagy Európa*. Máriabesnyő, Attraktor, 2014.
- Hueglin, Thomas: Federalism at the Crossroads: Old Meanings, New Significance. *Canadian Journal of Political Science*, 36. (2003), 2. 275–294. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0008423903778639>
- Martonyi János: Hogyan tovább, Európa? *Heti Válasz*, 5. (2005), 22. 55–57.
- Martonyi János: *A magyar nemzet sorsa és az európai fejlődés*. A Magyarok IV. Világkongresszusának Nemzetstratégiai tanácskozásán elhangzott előadás szerkesztett változata, Budapest, Magyarok Világszövetsége, 1996.
- Martonyi János: *Változatok az európai integráció jövőjére*. Az SZTE ÁJTK NRTI által rendezett konferencián tartott előadás szerkesztett változata, Szeged, 2017. 09. 23.
- Peyrefitte, Alain: *C’était de Gaulle*. Collection Quarto Gallimard, 2002.
- Reho, Federico Ottavio: *For a New Europeanism*. Future of Europe, Wilfried Martens Centre for European Studies, 2017. Elérhető: <https://martenscentre.eu/sites/default/files/publication-files/future-europe-new-europeanism.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 10. 08.)
- Rosling, Hans: *Factfulness, Ten Reasons We’re Wrong About The World – And Why Things Are Better Than You Think*. London, Sceptre, 2018.
- Soutou, Georges-Henri: *La déclaration Schuman*. 2020. Elérhető: <https://academiesciencesmoralesetpolitiques.fr/2020/05/05/georges-henri-soutou-la-declaration-schuman/> (A letöltés dátuma: 2020. 10. 08.)
- Sólyom László: A kulturális nemzet fogalmáról és elismertetéséről. In *Documenta, Közélet*. Budapest, HVG-ORAC, 2019, 340.

